

У випадку, якщо в нас немає достовірних чи фотографій як таких первісного вигляду будівлі тоді ми не можемо знати напевне як вона виглядала (беззаперечно усі елементи, які були присутні). Єдиним шляхом це визначити, якщо ми говоримо про фундаментальні частини допоможе археологія.

Суть археологічних досліджень у рамках реставраційних робіт може бути досить широкою. Це може бути виявлення на сьогодні відсутніх прибудов, сходів, каналізаційних систем, вимосток та іншого. Окрім цього ці дослідження можуть датувати пам'ятку за способом виявлення архітектурних особливостей та кладки фундаменту. Або за археологічними артефактами, які виявленні під час робіт. Тобто її завдання полягає у пошуку певних елементів (умовно добудов), які сьогодні відсутні.

Приклад: Бучацька ратуша. У 2021 році Строць Б. С. та практиканти 032 Історія та археологія прийняли участь у подібних роботах. Нам не відомо як достовірно виглядала будівля в момент зведення. Ми маємо пізніші фотографії будівлі, а якщо врахувати що вона кілька разів згорала то її вигляд міг змінитися. Каменем спотикання стали сходи.

В самій будівлі є сходи, однак вони досить вузькі та не зручні для постійного використання. Можливо, були зовнішні сходи, якими і користувалися жителі у поході до міського бургомістра.

Це і була ціль розкопок. Розкопано профільну частину з боку вхідних дверей та знайшли щось подібне до того що шукали. Тобто, були виявленні фундаменти добудов до споруди, які сьогодні вже не існують і ймовірно основи від сходів.

Окрім вищезгаданого прикладу можна відмітити розкопки які відбувалися на території Собору св. Миколая у місті Кременець. Восени 2024 р. безпосереднім учасником яких був автор.

В рамках проекту реставрації було необхідно з'ясувати наскільки глибоко в землю сягає фундамент будівлі. Окрім цього увагу приділялося знайденим фрагментам колишнього оздоблення стін, оскільки була інформація, що раніше вони були розписані біблійними сценами. В разі знаходження залишок автентичних зображень можна було би їх відновити.

Таким чином, археологічна діяльність і реставрація перебувають у тісному взаємозв'язку, утворюючи комплексний підхід до збереження культурної спадщини. У цьому контексті важливо розглядати археологічні дослідження не як додаткову опцію, а як обов'язковий етап підготовки та реалізації реставраційних проектів. Адже, без залучення археологічних досліджень неможливо досягти повноцінного розуміння історичної структури об'єкта, що є основою якісної реставрації.

Богдан Строць (Тернопіль)

СТУДЕНТСЬКА СПІЛЬНОТА «АРТЕ ПО ФАКТУ»: ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ АРХЕОЛОГІЇ ТА ЗГУРТУВАННЯ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

Неформальна спільнота студентів-археологів історичного факультету ТНПУ виникла стихійно у 2019–2020 навчальному році. На початку другого семестру у зв'язку із поширенням епідемії COVID-19 запроваджено карантин і довелося перейти на дистанційне навчання. Викладачі і студенти освоювали Zoom, Google Meet, контактували через Viber, електронну пошту, але все це не могло замінити спілкування наживо.

В таких умовах виникла ідея долучитися до заповнення прогалини, яка була і залишається до сьогодні в Україні – це популяризація археології і вирішено створити науково-популярний археологічний журнал «Арте по

факту». Визначилися із тематикою, написали статті, Світлана Цвид (староста групи) їх відредагувала, а Артем Кошман і Валентин Денисюк зробили макет майбутнього журналу «Арте по факту». Але постала нова проблема – як помістити журнал в інтернеті? На допомогу прийшов тодішній завідувач кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук, професор Микола Бармак, запропонувавши створити інтернет-сайт. В результаті спільної 4-х годинної роботи студентів і 2-х викладачів з'явився не лише журнал, а неформальна спільнота студентів-археологів. Студенти групи ІА-13 представили сайт на Дні відкритих дверей університету, який проходив онлайн. Як зазначив ректор проф. Богдан Буяк, це була одна з кращих презентацій заходу.

Такий успіх окрилив студентів. Невдовзі вийшло друге число онлайн-журналу, яке також розмістили на сайті. Старшокурсники долучали до спільноти студентів 1-го курсу, їздили разом в експедиції, де першокурсники були студентами-практикантами, а старші виступали у ролі інструкторів.

Був ще один етап нашої праці – створення сторінки у Фейсбук.

Фактично, це було коло людей, які мали спільне – зацікавленість археологією. В результаті пошуків нових форм роботи почали проводити онлайн-зустрічі із археологами та істориками вже дистанційно. Перша така зустріч відбулася 4 лютого, де виступила із повідомленням про давньоруські пам'ятки Марина Ягодинська, директор Тернопільського обласного центру пам'ятко-охоронних досліджень. Друга зустріч – із науковою співробітницею відділу археології давніх слов'ян Інституту археології НАН України Мар'яною Авраменко відбулася ввечері 23 лютого 2022 року. Мар'яна Авраменко цікаво подала інформацію про результати розкопок біля села Комарів Чернівецької області. І коли студенти нашого історичного факультету улітку отримали можливість поїхати на практику до Комарова, то практично поїхали всі, навіть ті, хто не дуже цікавився археологією.

А 24 лютого 2022 року, як відомо, почалося широкомасштабне вторгнення військ РФ в Україну. І в такій ситуації ми вирішили активізувати роботу саме через інтернет. Зустрічі із відомими археологами стали регулярними. Виступали не тільки археологи, а й історики. Серед них і професор нашої кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Володимир Старка. Долучалися і відомі дослідники з європейським ім'ям, наприклад, Леонід Залізник. Завдяки тому, що ми розміщували рекламу у Фейсбуці, до зустрічей приєднувалися з різних куточків України, і навіть із-за кордону.

Діяльність «Арте по факту» сприяла згуртуванню студентів зацікавлених археологією. Учасники спільноти організовували регулярні поїздки до музеїв, заповідників, де знайомилися з археологами, які там працюють, з археологічними колекціями тощо. Спільно шукали можливості поїхати в археологічні експедиції. Географія експедицій – майже вся правобережна Україна.

Велике значення мала участь семи членів спільноти в літній міжнародній польсько-українській літній археологічній школі, яка проходила в Комарові у 2023 р. Тут наші студенти познайомилися з колегами з інших вищих навчальних закладів КНУ ім. Т. Шевченка, ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Державного університету ім. М. Драгоманова. І тепер вони разом беруть участь в наукових конференціях, їздять в експедиції. Зокрема регулярними стали експедиції до печери Вертеби, які організовує Борщівський обласний краєзнавчий музей, і допомагає спільнота «Арте по факту», зокрема Назарій Данильчук.

Учасники спільноти щорічно організовують щорічні конференції за результатами польового сезону, де розповідають про експедиції в який побували, розповідають про їх результати.

Учасники спільноти також беруть участь у міжнародному проєкті Тернопільського національного педуніверситету і Фундації «RELICTA» (Польща). Крім того польські археологи Марчін Кшепковський, Гжегож К'яршиц та Гжегож Щурек неодноразово були спікерами під час онлан-зустрічей, де розповідали про нові можливості в археології, інформували про результати своїх досліджень.

Восени 2024 року за ініціативою студентів, зокрема Назарія Данильчука, на базі Спільноти на кафедрі історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук» створено гурток «Спільнота Арте по факту», який уже готує до випуску паперовий варіант журналу «Арте по факту».

Отже, спільнота «Арте по факту» показала, що студентська ініціатива може ефективно поєднувати популяризацію археології та практичну підготовку майбутніх фахівців. Використання онлайн-платформ та соціальних мереж забезпечило активне спілкування та навчання навіть за складних умов. Діяльність спільноти сприяла згуртуванню студентів, залученню їх до експедицій і музейних практик, а міжнародна співпраця розширила наукові горизонти учасників. Створення гуртка на базі кафедри закріпило досягнення спільноти та забезпечило її подальший розвиток.

Наталія Демчак (Тернопіль)

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ФОТОГРАФІЙ В ПОЛЬОВІЙ АРХЕОЛОГІЇ

У польовій археології фотографія традиційно слугувала засобом фіксації розкопок і знахідок, проте сьогодні її роль суттєво змінилася. Застосування геоінформаційних технологій і цифрових інструментів зробило фотографію не лише документальним, а й аналітичним засобом. Цифрова фотограмметрія, аерофотозйомка з дронів і мікрофотографія розширили інформативну базу польових досліджень, перетворивши зображення на форму наукового мислення.

Метою доповіді є показати, як сучасні фототехнології трансформують польову археологію – від допоміжного засобу фіксації до аналітичного інструмента реконструкції та інтерпретації минулого.

Цифрова фотограмметрія – це міждисциплінарна науково-технічна дисципліна, що визначає розміри, форми та положення об'єктів за цифровими знімками. Завдяки розвитку камер і безпілотників фотографія перестала бути ілюстративною – тепер вона дозволяє будувати 3D-моделі, ортофотоплани та метричні карти археологічних об'єктів. Це створює «тривимірну революцію» в археології, де зображення стає повноцінним цифровим об'єктом для вимірювань і просторового аналізу.

Фотограмметрія здійснюється через масштабну зйомку з перекриттям кадрів, які спеціальне програмне забезпечення (Agisoft, Pix4D та ін.) об'єднує у 3D-хмару точок або поверхневу модель. Результатом є геоприв'язана модель місцевості з ортофотопланом – зображенням без перспективних спотворень, що містить повну просторову інформацію про деталі пам'ятки. Отримана топооснова інтегрується в ГІС, поєднуючись з історичними картами, геофізичними даними та результатами розкопок.

На її основі можна проводити метрологічні виміри – відстані, площі, кути, об'єми споруд і насипів, аналізувати планувальну структуру розкопів і розподіл знахідок. Для археології, що працює зі «зникаючим джерелом» – розкопом, це надзвичайно важливо: створюється цифровий архів пам'ятки,